
ВАСИЛЬКЕВИЧ Я.З.,
кандидат психологічних наук,
доцент, докторант кафедри
соціальної психології та
психотерапії,
Національний педагогічний
університет
імені М. П. Драгоманова,
м. Київ

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНОЇ ТА ОБРАЗНОЇ КРЕАТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ

У статті подано теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей вікової динаміки креативності школярів. Отримано результати щодо вікових особливостей структурного профілю вербальної та образної креативності.

Ключові слова: вербальна та образна креативність, вікова динаміка креативності, структурний профіль креативності, продуктивність, гнучкість, оригінальність, розробленість, назва та опір замиканню.

В статье представлено теоретическое обоснование и эмпирическое исследование особенностей возрастной динамики креативности школьников. Получены результаты относительно особенностей структурного профиля вербальной и образной креативности.

Ключевые слова: вербальная и образная креативность, возрастная динамика креативности, структурный профиль креативности, беглость, гибкость, оригинальность, разработанность, название и сопротивление замыканию.

In the article theoretical substantiation and empiric research of features of age dynamics of creativity of students is given. Results in relation to an age-specific features of structural profile of verbal and imaginative creativity are got.

Key words: verbal and imaginative creativity, age dynamics of creativity, structural profile of creativity, productivity, flexibility, originality, elaborated, title and resistance circuit.

Постановка проблеми. У сучасних складних умовах, що постійно змінюються, найкраще орієнтується й приймає рішення людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування та використання нових ідей і підходів. Тому однією з найактуальніших проблем сьогодення є розвиток і формування творчої, всебічно розвиненої особистості.

Проблема вікових відмінностей творчого потенціалу особистості не має однозначного вирішення. Існує три точки зору на розвиток креативності в онтогенезі [2]. За першою відбувається поступовий неперервний ріст креативності з віком. Згідно другої точки зору креативність дитини знижується в міру набування знань. Представники третьої точки зору підтримують уявлення про коливальний характер розвитку креативності. Причому одні показники можуть з віком збільшуватися, а інші – знижуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку креативних здібностей дітей і дорослих досить широко розроблялась у працях Ю. З. Гільбуха, В. М. Дружиніна, Н. С. Лейтеса, В. О. Моляко, О. М. Матюшкіна, І. П. Манохи, Л. Ф. Обухової, Н. В. Хазратової, Т. Любарта, Д. В. Ушакова, Т. О. Баришевої, І. Пуфаль-Струзик, О. І. Щєбланової, В. С. Юркевич та ін.

Проте проблема розвитку креативності до сьогоднішнього часу залишається недостатньо вивченою. У літературі висвітлено деякі аспекти дослідження динаміки параметрів креативності в певному віковому періоді (дошкільний, молодший шкільний, підлітковий чи старший шкільний вік) [1; 3; 4], однак недостатньо досліджень, в яких би розкривалася динаміка креативності у дітей та дорослих.

Мета написання статті – теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей вікової динаміки вербальної та образної креативності школярів.

Виклад основного матеріалу. У процесі проведення емпіричного дослідження для діагностики вербальної креативності було використано вербальну батарею Тесту Е. Торренса (сім субтестів), яка дає можливість оцінити рівень розвитку вербального мислення та якісну своєрідність окремих параметрів креативності: продуктивність, гнучкість, оригінальність. Для діагностики невербальної креативності було використано образну батарею Тесту Е. Торренса (три субтести), яка дозволяє виявити рівень розвитку образного мислення та оцінити якісну своєрідність таких параметрів креативності, як продуктивність, оригінальність, розробленість, назва та опір замиканню. Тест Е. Торренса [5] є найбільш валідним та надійним стандартизованим інструментом, що дозволяє виміряти всі основні характеристики креативного мислення та оцінити творчий потенціал особистості. Вербальна батарея складається з семи субтестів: «Запитання», «Причини», «Наслідки», «Покращення предмета», «Незвичне використання», «Незвичні запитання», «Незвична ситуація». Образна батарея містить три субтести: «Створення малюнка», «Незакінчені фігури», «Лінії, що повторюються».

До вибірки нашого дослідження увійшли учні 7-8, 11-12 та 15-16 років у кількості 55 осіб.

На думку Е. Торренса, показник «Вербальна креативність» більш стабільно та надійно відображає загальну креативність особистості. Для опису якісної своєрідності креативності необхідно проаналізувати структуру креативних здібностей через рівні вираженості окремих показників – «Продуктивність», «Гнучкість», «Оригінальність».

З табл. 1 видно, що в учнів усіх вікових категорій найвище значення має показник гнучкості. На дещо нижчому рівні знаходиться оригінальність, показник продуктивності має найменше значення.

Таблиця 1.**Значення показників вербальної креативності в Т-балах.**

Показники	Вік		
	7-8 р.	11-12 р.	15-16 р.
Продуктивність	43	38	35
Гнучкість	47	42	39
Оригінальність	43	39	37

Таблиця 2.**Значення показників образної креативності в Т-балах.**

Показники	Вік		
	7-8 р.	11-12 р.	15-16 р.
Продуктивність	46	55	56
Оригінальність	43	47	42
Розробленість	55	47	47
Назва	42	41	41
Опір замиканню	42	55	50

Аналіз структурного профілю, що відображає співвідношення окремих показників образної креативності («Продуктивність», «Оригінальність», «Розробленість», «Назва», «Опір замиканню»), дозволяє описати її якісну своєрідність.

Як видно з табл. 2, в учнів 7-8 років найбільше значення має показник розробленості. У дітей 11-12 років найвищі значення має продуктивність та опір замиканню, у школярів 15-16 років – продуктивність. Найменше значення в усіх досліджуваних має показник назви.

За отриманими результатами було визначено вікову динаміку показників вербальної та образної креативності.

Аналіз вікової динаміки вербальної креативності показав, що зі збільшен-

ням віку досліджуваних спостерігається зниження всіх трьох показників: продуктивності, гнучкості та оригінальності (рис. 1). Найвищий рівень усіх показників притаманний молодшим школярам, найнижчий – старшокласникам.

Говорячи про вікову динаміку образної креативності, варто відмітити, що за всіма показниками прослідковуються неоднакові тенденції в змінах креативності з віком (рис. 2). За графіком вікової динаміки показників образної креативності видно, що з віком поступово зростає лише продуктивність. Показник оригінальності має тенденцію до зростання в підлітковому віці та подальшого спадання у старших класах (пік розвитку оригінальності припадає на 11-12 років, в

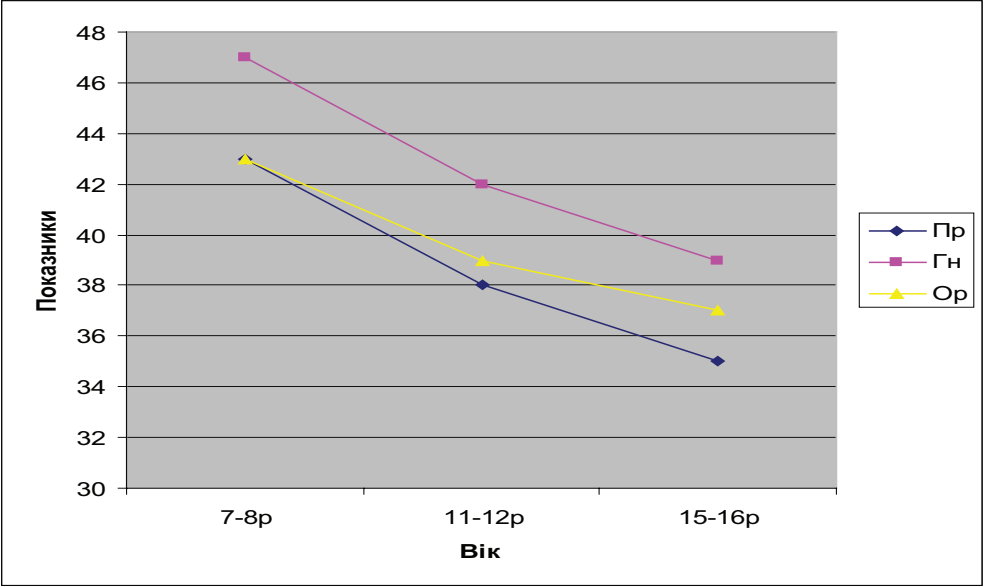

Рис. 1. Вікова динаміка показників вербальної креативності.

учнів 7-8 та 15-16 років ця характеристика образної креативності знаходиться майже на одному рівні). За отриманими даними показник розробленості найвищий у школярів 7-8 років та зі

збільшенням віку досліджуваних спадає, залишаючись незмінним у середніх і старших класах. Тенденцію до стрімкого зростання в 11-12 років та незначного спадання в 15-16 років має

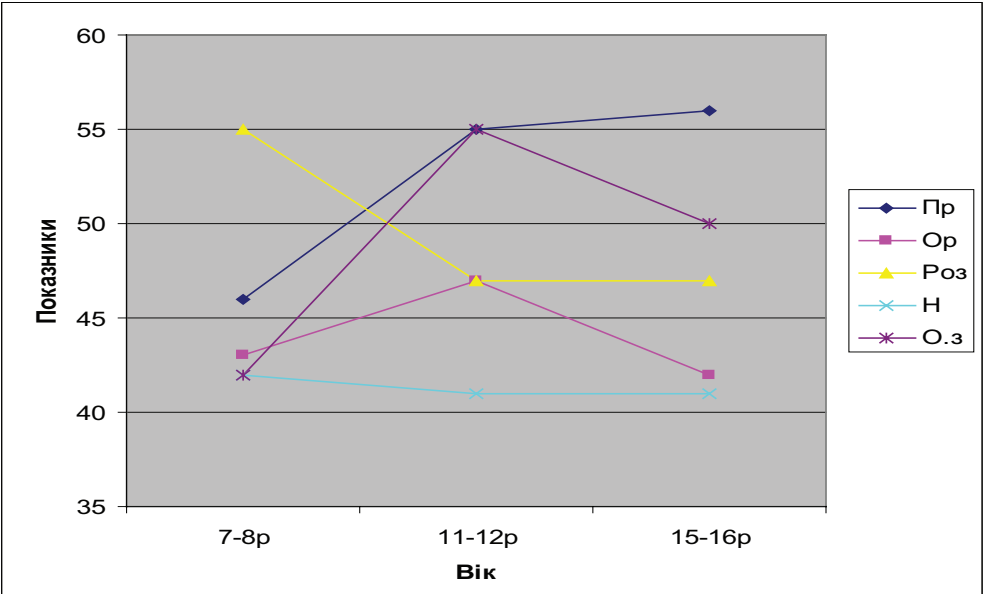
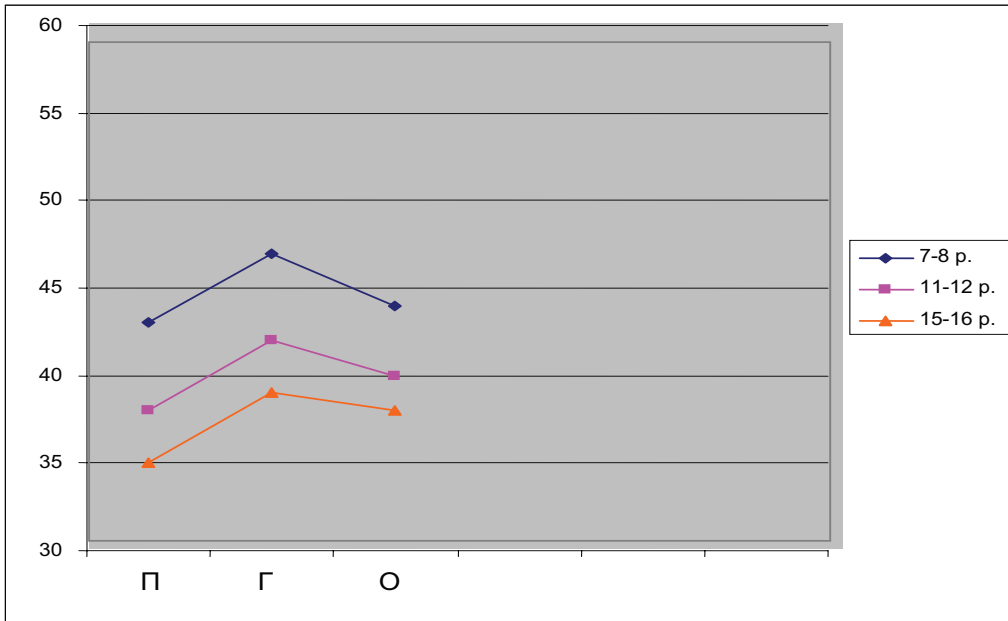

Рис. 2. Вікова динаміка показників образної креативності.

Рис. 3. Вікові особливості структурного профілю вербальної креативності.

показник опору замикання. Для показника назви характерна незмінність протягом досліджуваних вікових періодів. Слід відмітити низький рівень цього показника порівняно з іншими характеристиками образної креативності. Проте фактор назви характеризує вербальну креативність і його значення знаходиться в межах прояву її показників. Інші показники образної креативності значно перевищують значення показників вербальної креативності.

Найбільше значення показників оригінальності та опору замиканню характерне для дітей 11-12 років. Показник розробленості найвищий в учнів 7-8 років. Висока продуктивність спостерігається в школярів 15-16 років. Показник назви залишається низьким і незмінним у всіх вікових періодах.

Для того, щоб визначити якісну своєрідність творчих здібностей, характерну для кожного віку, необхідно проаналізувати структуру креативності. Перехід до стандартних балів дозволяє побудувати структурний профіль вербальної та образної креа-

тивності. Оскільки в тесті використана Т- шкала, то межами норми будуть значення від 40 до 60 Т-балів.

Аналіз структурного профілю, що відображає співвідношення окремих показників креативності, дозволяє описати її якісну своєрідність, виділити слабкі та сильні сторони.

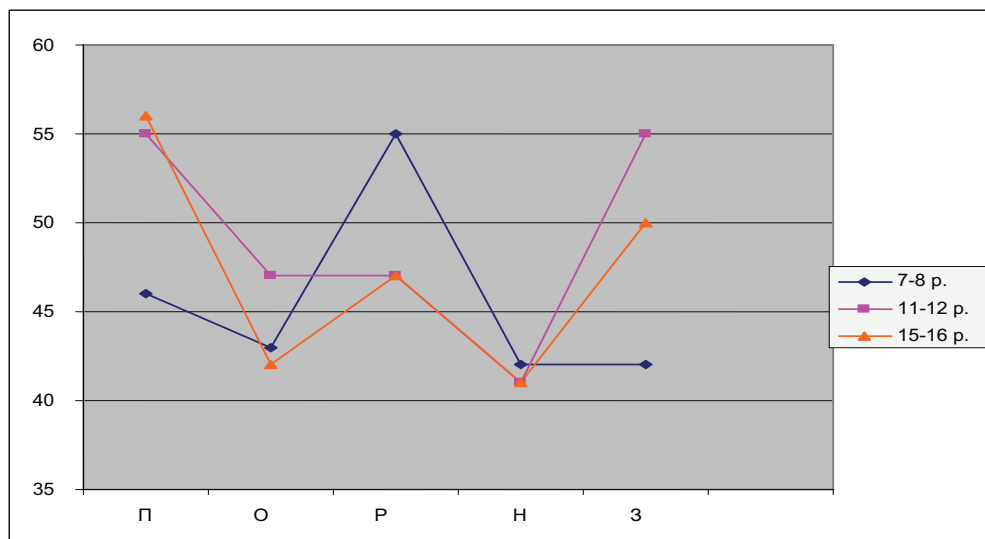
Аналіз структури креативності здійснюється за двома показниками:

1. Однорідність – неоднорідність структури креативності.

2. Рівневі характеристики окремих показників креативності.

Аналізуючи вікові особливості структурного профілю вербальної креативності (рис.3), можна відмітити, що найвищими є значення показників творчих здібностей молодших школярів, найнижчими – старшокласників.

Учні 7-8 років мають однорідну структуру вербальної креативності: всі показники знаходяться в межах норми. В учнів 11-12 років вербальна креативність має неоднорідний структурний профіль: показники гнучкості та оригінальності знаходяться в межах норми, показник продуктивності –

Рис. 4. Вікові особливості структурного профілю образної креативності.

нижче норми. Структурний профіль вербальної креативності учнів 15-16 років характеризуються однорідністю: усі показники знаходяться нижче норми. Тобто в даній групі школярів вербальна креативність розвинена найменше.

Співставляючи рівневі значення показників вербальної креативності, варто відмітити, що показник гнучкості дещо вищий, ніж інші характеристики креативності в усіх досліджуваних. Показник гнучкості відображає здатність людини пропонувати різноманітні ідеї, підходити до проблеми з різних сторін, використовувати різні стратегії та рішення. Проте висока у порівнянні з продуктивністю гнучкість може характеризувати особистість, яка стрибає від однієї ідеї до іншої та не здатна зосередитись на одній думці, щоб її розвинути.

Структурний профіль образної креативності (рис. 4) відображає співвідношення окремих показників та якісну своєрідність креативності досліджуваних різних вікових категорій. Отримані результати дають змогу стверджувати, що для трьох вікових груп досліджуваних характерна однорідність структури образної креативності: всі показники знаходяться в межах норми. Проте розкид значень окремих показників досліджуваних кожної вікової групи коливається від нижньої до верхньої межі норми (від 40 до 60 Т-балів).

Аналіз рівневих характеристик окремих показників образної креативності показує, що в структурі креативності учнів 7-8 років найбільше значення має розробленість. Тобто діти цього віку здатні добре розвивати й доповнювати ідеї, що виникли, а також розширювати їх межі. Але разом з тим у гарних «розробників» є слабкі сторони: прагнення якомога краще розвинути свою ідею робить їх нездатними завершити роботу вчасно (низька продуктивність). В учнів 11-12 та 15-16 років найвищі значення показників продуктивності та опору замиканню. Високу оцінку за показником продуктивності можуть мати школярі з імпульсивним стилем мислення. Учні старшого віку продукують велику кількість ідей, але ретельно їх не розробляють та не доопрацьовують. Високий показник опору замиканню відображає здатність тривалий час витримувати невизначеність, залишаючись відкритим новій інформації для

прийняття оригінальних рішень. Найвищий рівень оригінальності мають учні 11-12 років, яка в них поєднується з високою продуктивністю. Спільною особливістю структурного профілю образної креативності досліджуваних усіх вікових груп є однакове значення показника назви, яке знаходиться на нижній межі норми та наближене до значень показників вербальної креативності.

Висновки. Аналіз вікової динаміки вербальної креативності показав, що зі збільшенням віку досліджуваних спостерігається зниження всіх трьох показників: продуктивності, гнучкості та оригінальності. Особливістю вікової динаміки образної креативності є те, що за всіма показниками прослідковуються неоднакові тенденції в змінах креативності з віком. Із збільшенням віку досліджуваних зростає лише показник продуктивності. Показники оригінальності та опору замиканню мають тенденцію до зростання у середніх класах і поступово спадають

у старших. Розробленість найкраще розвинена у молодших школярів та має тенденцію до подальшого спадання. Показник назви є незмінним і знаходиться на межі низького рівня у досліджуваних усіх вікових періодів.

Аналіз вікових особливостей структурного профілю вербальної креативності досліджуваних різних вікових категорій показав, що найвищими є значення показників творчих здібностей молодших школярів, найнижчими – старшокласників. Особливістю структурного профілю образної креативності є те, що для трьох вікових груп досліджуваних характерна однорідність структури: всі показники знаходяться в межах норми. Аналіз рівневих характеристик окремих показників образної креативності показує, що в структурі креативності учнів 7-8 років найбільше значення має показник розробленості, учнів 11-12 та 15-16 років – показники продуктивності та опору замиканню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей / В. Н. Дружинин. – 2-е изд. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 368 с. – (Серия «Мастера психологии»).
2. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с. – (Серия «Мастера психологии»).
3. Любарт Т. Психология креативности / Любарт Т., Муширу К., Торджман С., Зенасни Ф. ; пер. с фр. – М. : «Когито-Центр», 2009. – 215 с.
4. Основные современные концепции творчества и одаренности / [под ред. Д. Б. Богоявленской]. – М. : Молодая гвардия, 1997. – 420 с.
5. Туник Е. Е. Диагностика креативности. Тест Е. Торренса. Адаптированный вариант / Е. Е. Туник. – СПб. : Речь, 2006. – 176 с.